

DANIJELA TRŠKAN

LOKALNA ZGODOVINA V SREDNJEŠOLSKIH UČBENIKIH ZA ZGODOVINO OD LETA 1945 DO LETA 2010 V SLOVENIJI

LOCAL HISTORY IN SECONDARY SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS FROM 1945 TO 2010 IN SLOVENIA

Izvleček

Prispevek prikazuje prisotnost lokalne zgodovine v srednješolskih učbenikih za zgodovino, ki so izšli med leti 1945 in 2010. Avtorica ugotavlja, da je bila lokalna zgodovina vključena pri slikovnem gradivu, različnih nalogah in učbeniškem besedilu le v nekatere učbenike. Ker naj bi bilo poznavanje in razumevanje lokalne zgodovine osnova za preučevanje nacionalne in mednarodne zgodovine, avtorica predlaga, da bi lahko v prihodnosti slovenski pisci učbenikov več pozornosti namenili vključevanju krajevnih primerov, npr. slik, nalog ali pisnih odlomkov, ki vključujejo zgodovino posameznih slovenskih krajev v srednješolske učbenike, srednješolski učitelji zgodovine pa bi lahko uporabljali različne naloge, ki bi spodbujale raziskovanje domačega kraja.

Ključne besede: lokalna zgodovina, zgodovina, učbeniki, srednja šola, Slovenija.

Abstract

The contribution displays the presence of local history in secondary school history textbooks, published between 1945 and 2010. The author determines that local history was scarcely included in picture materials, various assignments and in texts only in some textbooks. Since the knowledge and understanding of local history is the foundation for the research and studying of national and international history, the author suggests that Slovenian textbook writers should pay more attention to local history and include more local examples, e.g. pictures, assignments or written sources in secondary school textbooks, which show the history of Slovenian places, as well as encourages Slovenian history teachers to use different assignments, which would lead to a greater exploration of a hometown.

Keywords: local history, history, textbooks, secondary school, Slovenia.

LOKALNA ZGODOVINA V SREDNJEŠOLSKIH UČBENIKIH ZA ZGODOVINO OD LETA 1945 DO LETA 2010 V SLOVENIJI

Uvod

»Zgodovinska znanost prihaja neprenehoma do novih dognanj in spoznanj, ki jih vnašamo v zgodovino že znanega o kraju ali regiji. Za razumevanje sedanjosti in za razumevanje vseh življenjskih tokov določenega kraja je nujno, da spoznamo preteklost kraja, pretekle dogodke, da lažje dojamemo pomen teh dogodkov za današnje življenje« (Otič, 1999, str. 10).

Po mnenju Demarina domači kraj predstavlja uvajanje v predmet zgodovine, saj so slovenski kraji polni sledov zgodovinskih dogajanj, domači kraj pa je lahko v manjši ali večji meri dober vir za uvajanje učencev v preteklost (Demarin, 1969, str. 118).

Weber je zgodovini domačega kraja pripisoval velik pomen: »Pot k obćim zgodovinskim pojavom iz krajevnega izhodišća, ki je seveda različno za vsako šolo, je mnogo pristnejša in učencu bližja, kar ima za njegovo opredeljevanje in umevanje pojavov v širšem prostoru in času odločilen pomen« (Weber, 1981, str. 15). To pa zahteva, da učitelji zelo dobro poznajo zgodovino domačega kraja oz. lokalno zgodovino, poleg tega pa bi morali imeti tudi »metodološko spretnost in razvit pedagoški čut« (Zgonik, 1968, str. 331).

Lokalna zgodovina in s tem poznavanje domačega kraja ima pomembno vlogo pri državljanski vzgoji, zato bi se morali učbeniki zgodovine bolj usmeriti v preučevanje lokalne zgodovine, saj je le-ta za dijake tudi neposredno dostopna. »Na tej ravni lahko spoznavajo življenjske zgodbe konkretnih ljudi in razumejo interese posameznikov ter motive za politično, prostovoljsko, kulturno, humanitarno in okoljevarstveno delovanje« (Justin, 2006, str. 90).

Zato pomembno vlogo igrajo tudi srednješolski učbeniki za zgodovino, kjer ne smemo pozabiti, da so srednješolci ravno v tisti starosti, ko najpogosteje začnejo aktivnejše delovati v domačem okolju, predmet zgodovina pa bi moral k temu tudi pozitivno pristopati in omogočati obravnavanje več učnih vsebin ter izvajanje dejavnosti, povezanih z lokalno zgodovino.

Analiza srednješolskih učbenikov za zgodovino¹

Pri analizi nas je zanimalo, v kolikšni meri in na kakšen način je bila vključena lokalna zgodovina v srednješolske učbenike za zgodovino od leta 1945 naprej. Predvidevali smo, da je bila lokalna zgodovina vključena v učbenike bolj po letu 1991, po osamosvojitvi Slovenije, ker je bil večji poudarek na slovenski zgodovini.

Da bi lažje odgovorili na zgornje vprašanje, smo si zastavili tri specifična raziskovalna vprašanja, in sicer: Kateri naslovi poglavij in tem v učbenikih se nanašajo na slovenske kraje?; Ali se slikovno gradivo navezuje na slovenske kraje in katere še posebej?; Katere naloge se nanašajo na lokalno zgodovino v srednješolskih učbenikih za zgodovino?

V teoretično raziskavo smo vključili 62 srednješolskih učbenikov, ki so izšli med leti 1945 in 2010.

V nadaljevanju je predstavljen seznam srednješolskih učbenikov za zgodovino. Leto izdaje učbenikov se pri analizi in interpretaciji odgovorov na raziskovalna vprašanja upošteva

¹ Daljša predstavitev analize srednješolskih učbenikov za zgodovino, ki so izšli med leti 1945 in 2005, je objavljena v publikaciji: Trškan, Danijela (2008). *Krajevna zgodovina v učnih načrtih in učbenikih za zgodovino 1945–2005*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, str. 142–194. Pričujoča analiza pa je dopolnjena še z učbeniki, ki so izšli do vključno leta 2010.

in je navedeno v oklepaju pri primerjavi učbenikov. Pri učbenikih, ki so izšli istega leta, je dodana črka.

Preglednica: Seznam zgodovinskih učbenikov za srednje šole

<i>Leto izdaje</i>	<i>Učbeniki za srednje šole</i>
1946	Mišulin, A. V. (1946). Zgodovina starega veka. Ljubljana: DZS.
1947a	Hudales, Oskar (1947). Zgodovina za nižje strokovne šole. Prvi del. Ljubljana: DZS.
1947b	Binter, Bogdan; Petauer, Leopold (1947). Zgodovina starega veka za prvi razred srednjih šol. Ljubljana: DZS.
1947c	Galkin, I. S.; Zubok, L. I.; Notovič, F. O.; Hvostov, V. M. (1947). Zgodovina novega veka 1870–1918. Ljubljana: DZS.
1948a	Hudales, Oskar (1948). Zgodovina za nižje strokovne šole. Drugi del. Ljubljana: DZS.
1948b	Hudales, Oskar (1948). Zgodovina za nižje strokovne šole. Druga popravljena izdaja. Ljubljana: DZS.
1948c	Muhr, Oton (1948). Zgodovina za prvi razred nižjih srednjih šol. Trst: Zavezniška vojaška uprava Britansko – ameriški pas Svobodnega tržaškega ozemlja. Urad za prosveto.
1948č	Kosminski, E. A. (1948). Zgodovina srednjega veka. Ljubljana: DZS.
1949a	Jefimov, A. V. (1949). Zgodovina novega veka 1789–1870. Ljubljana: DZS.
1949b	Šturm, Roža (1949). Zgodovina starega veka za višje srednje šole. Trst: Zavezniška vojaška uprava Britansko – ameriški pas Svobodnega tržaškega ozemlja. Urad za prosveto.
1950a	Šturm, Roža (1950). Zgodovina srednjega veka za višje razrede srednjih šol. Trst: Zavezniška vojaška uprava Britansko – ameriški pas Svobodnega tržaškega ozemlja. Urad za prosveto.
1950b	Šturm, Roža (1950). Zgodovina novega veka za višje razrede srednjih šol. Trst: Zavezniška vojaška uprava Britansko – ameriški pas Svobodnega tržaškega ozemlja. Urad za prosveto.
1951	Zgodovina srednjega veka. (1951). Prirejeno po E. A. Kosminskem. Ljubljana: DZS.
1952	Binter, Bogdan (1952). Zgodovina južnih Slovanov za drugi razred gimnazije. Ljubljana: DZS.
1953	Gestrin, Ferdo (1953). Zgodovina za tretji razred nižjih gimnazij. Ljubljana: DZS.
1954	Petauer, Leopold (1954). Zgodovina za V. razred gimnazije. Ljubljana: DZS.
1956a	Petauer, Leopold (1956). Zgodovina starega veka za prvi razred gimnazije. Ljubljana: DZS.

<i>Leto izdaje</i>	<i>Učbeniki za srednje šole</i>
1956b	Gestrin, Ferdo; Hainz, Jože; Mikuž, Metod (1956). Zgodovina za IV. razred nižjih gimnazij. Ljubljana: MK.
1957	Gestrin, Ferdo (1957). Zgodovina za tretji razred nižjih gimnazij. Ljubljana: DZS. (Spremenjena izdaja).
1962	Petauer, Leopold (1962). Zgodovina za gimnazije I. Ljubljana: MK.
1964	Grobelnik, Ivan; Koropec, Jože; Krasovski, Anatol; Terseglav, Franc (1964). Zgodovina za II. razred gimnazije. Ljubljana: MK.
1965	Gross, Mirjana (1965). Zgodovina za tretji razred gimnazije. Ljubljana: DZS.
1967	Mikuž, Metod (1967). Zgodovina za četrti razred gimnazij. Ljubljana: DZS.
1968	Titl, Julij (1968). Zgodovina za poklicne šole. Ljubljana: DZS.
1969	Petauer, Leopold (1969). Zgodovina za gimnazije in sorodne srednje šole I. Ljubljana: DZS.
1970	Urankar, Pavle; Šumi, Janez (1970). Zgodovina za srednje tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: Dopisna delavska univerza.
1971	Grobelnik, Ivan (1971). Zgodovina za gimnazije in sorodne srednje šole II. Ljubljana: DZS.
1975	Urankar, Pavle (1975). Zgodovina za I. razred ekonomske šole. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
1976a	Grobelnik, Ivan (1976). Zgodovina za 2. razred srednjih šol. Ljubljana: DZS.
1976b	Urankar, Pavle (1976). Zgodovina za 2. razred ekonomske šole. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
1978a	Božič, Branko; Weber, Tomaž; Prunk, Janko (1978). Zgodovina 2. Novejša zgodovina. Ljubljana: DZS.
1978b	Božič, Branko; Weber, Tomaž; Prunk, Janko (1978). Zgodovina 2 ² Druga svetovna vojna in svet po njej. Ljubljana: DZS.
1978c	Urankar, Pavle (1978). Zgodovina za 3. razred ekonomske šole. Izpopolnjena izdaja. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
1979	Grobelnik, Ivan (1979). Zgodovina I. Od praskupnosti do kapitalizma. Preizkusno gradivo za učence. Ljubljana: DZS.
1980	Božič, Branko; Trojar, Štefan (1980). Zgodovina za tehniške šole. Ljubljana: DZS.
1981	Grobelnik, Ivan (1981). Zgodovina I. Poskusni učbenik. Ljubljana: DZS.
1982	Božič, Branko; Weber, Tomaž (1982). Zgodovina 2. Ljubljana: DZS.
1983	Grobelnik, Ivan; Voje, Nace (1983). Zgodovina 3. Ljubljana: DZS.

<i>Leto izdaje</i>	<i>Učbeniki za srednje šole</i>
1984	Kremenšek, Marija; Trojar, Štefan (1984). Zgodovina 4. Ljubljana: DZS.
1986	Grobelnik, Ivan (1986). Zgodovina I. Dopolnjena izdaja. Ljubljana: DZS.
1989	Kremenšek, Marija (1989). Zgodovina I. Ljubljana: DZS.
1990	Grobelnik, Ivan; Voje, Ignacij (1990). Zgodovina 2. Ljubljana: DZS.
1991	Božič, Branko; Weber, Tomaž (1991). Zgodovina 2. (7. delno dopolnjena izdaja). Ljubljana: DZS.
1992a	Grobelnik, Ivan (1992). Zgodovina 3. Ljubljana: DZS.
1992b	Berzelak, Stane (1992). Zgodovina 2 za tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: DZS.
1995	Repe, Božo (1995). Naša doba: oris zgodovine 20. stoletja: učbenik za 4. razred gimnazije. Ljubljana: DZS.
1996	Berzelak, Stane (1996). Zgodovina I za tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: Modrijan.
1997	Brodnik, Vilma; Jernejčič, Robert A.; Radonjič, Zoran; Urankar-Dornik, Tjaša (1997). Zgodovina I. Učbenik za prvi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
1998	Repe, Božo (1998). Sodobna zgodovina: zgodovina za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan.
1999a	Granda, Stane; Rozman, Franc (1999). Zgodovina 3. Učbenik za tretji letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
1999b	Berzelak, Stane (1999). Zgodovina 2 za tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: Modrijan.
1999c	Novak, Franci; Globočnik, Janez; Globočnik, Milena (1999). Zgodovina. Družboslovje. Ljubljana: DZS.
1999č	Otič, Marta (1999). Družboslovje. Zgodovina. Ljubljana: MK.
2000	Hozjan, Andrej; Potočnik, Dragan (2000). Zgodovina 2: učbenik za 2. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
2002a	Berzelak, Stane (2002). Stare dobe: zgodovina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan.
2002b	Berzelak, Stane (2002). Srednji in novi vek: zgodovina za 2. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan.
2002c	Dolenc, Ervin; Gabrič, Aleš (2002). Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
2005a	Cvirn, Janez; Studen, Andrej (2005). Zgodovina 3. Učbenik za tretji letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.

<i>Leto izdaje</i>	<i>Učbeniki za srednje šole</i>
2005b	Repe, Božo (2005). Sodobna zgodovina: zgodovina za 4. letnik gimnazij. Prenovljena in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Modrijan.
2009	Brodnik, Vilma; Jernejčič, Robert; Zgaga Srečko (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
2010a	Cvirn, Janez; Studen, Andrej (2010). Zgodovina 3. Učbenik za 3. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
2010b	Mlacović, Dušan; Urankar, Nataša (2010). Zgodovina 2. Učbenik za 2. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.

Raziskavo smo opravili s pomočjo dveh metod, in sicer deskriptivno in eksplikativno neeksperimentalno metodo pedagoško-zgodovinskega raziskovanja, ki smo ju dopolnili s tehniko analize vsebine (Cencič, 1993) oz. analize učbenikov. Pri analizi učbenikov smo ugotavljali prisotnost poglavij in tem, pogostost slikovnega gradiva in vsebino nalog, ki se nanaša na lokalno zgodovino.

Poglavja in teme, ki se nanašajo na lokalno zgodovino oz. slovenske kraje

V vseh učbenikih smo pregledali naslove poglavij in tem v kazalu, da bi ugotovili, kateri naslovi se nanašajo na lokalno zgodovino oz. na slovenske kraje. Ugotovili smo, da se štiri poglavja nanašajo na lokalno zgodovino, in sicer Spoznavanje lokalne zgodovine in Pomembnejše kulturnozgodovinske znamenitosti, ki skupaj predstavljata ok. 10 % učbeniške vsebine (1999č); poglavje Prazgodovinska in antična kulturna dediščina na tleh današnje Slovenije (2009), ki predstavlja tudi ok. 10 % učbeniške vsebine (2009) ter poglavje Razvoj družbe na Slovenskem (2010a), ki predstavlja ok. 11 % učbeniške vsebine.

Pri ostalih poglavjih pa se naslovi lahko tudi nanašajo na lokalno zgodovino oz. lahko učitelji zgodovine navezujejo vsebine na lokalno zgodovino, in sicer so to naslednja poglavja: Podobe iz prazgodovine (1997), Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci, Načini življenja na podeželju in v mestih na tleh današnje Slovenije od 11. do 18. stoletja (2010b), Zgodovina vsakdanjega življenja (2009), Svet, Evropa in Slovenci konec 19. in v začetku 20. stoletja (1992b), Svet mojih staršev (1999c), Zgodovina vsakdanjega življenja zadnjih desetletij (1999č), Vsakdanje življenje v 19. stoletju (2010a).

Pri analizi naslovov tem pa smo ugotovili, da se lahko najbolj navezujejo na domači kraj naslednje teme: Srednjeveška mesta na Slovenskem (2010b), Gradovi in življenje v njih, Življenje kmetov pod graščaki (1948a, 1948b), Življenje na prelomu stoletja iz 19. v 20. stol. stoletje (1991), Slovenska družba na prehodu 19. v 20. stoletje (1999a), Življenje se hitro spreminja po drugi svetovni vojni (1992b, 1999b), Mesto in podeželje konec 19. in v začetku 20. stoletja, Življenje med prvo svetovno vojno (1999b), Življenje, politika in gospodarstvo med vojno (1995, 1998, 2005b), Gospodarstvo in vsakdanje življenje: Slovenci v prvi Jugoslaviji (2002c), Življenjske razmere delavstva v jugoslovanskih pokrajinah (1983), Življenjske razmere posameznih družbenih plasti v stari Jugoslaviji (1984), Življenje med drugo svetovno vojno (1995, 1999c), Življenje v okupirani Evropi (1998, 2005b). Več tem pa lahko učitelj navezuje na zgodovino domačega kraja, in sicer: Zgodovinski spomeniki najstarejše človeške družbe v Sloveniji (1947a, 1948b), Naši kraji v prazgodovini (1989), Naši kraji v rimskem obdobju (1997),

Rimljani na slovenskih tleh (1949b), Naši kraji pod rimsko oblastjo (1956a), Naši kraji v dobi praskupnosti (1962, 1969), Naši kraji v rimski dobi (2002a), Rimljani v naših krajih (1989), Srednjeveška mesta na južnoslovanskem ozemlju (1990), Srednjeveška kulturna dejavnost na Slovenskem (2010b), Izgubljena dediščina (v okviru poglavja Svet mojih staršev, 1999c). Največ tem ima učbenik iz leta 1999č: Naselbinsko kulturnozgodovinske znamenitosti, Bivalno kulturnozgodovinski spomeniki, Sakralni spomeniki, Kulturnozgodovinski spomeniki, ki so vezani na gospodarstvo, Umetniške stvaritve in dela, Ljudska umetnost (v okviru poglavja Pomembnejše kulturnozgodovinske znamenitosti) in Zgodovina bivalne kulture, Način prehranske kulture, Zgodovina glasbe od šestdesetih do devetdesetih let (v okviru poglavja Zgodovina vsakdanjega življenja zadnjih desetletij). Učbenika iz leta 2010 imata več tem, ki se nanašajo na slovensko ozemlje. Učbenik 2010(b) ima naslednje teme: Mesta na Slovenskem od 12. do 18. stoletja: svet privilegiranih in zaščitenih, Svet proizvajalcev: fužine, rudniki in manufakture na Slovenskem, Življenje na podeželju in v mestih na Slovenskem se korenito spremeni: reforme razsvetljenih absolutistov učinkujejo, Prikaz življenja na Slovenskem v prvih zgodovinske in potpisnih delih, Umetnost kot vir za proučevanje življenja na Slovenskem. Učbenik 2010(a) ima naslednje teme: Slovenski kmet; Delavstvo na Slovenskem, Meščanstvo na Slovenskem, Začetki in razvoj javnega šolstva; Prizadevanja za emancipacijo žensk na Slovenskem, Prodor množične konfekcije in mode na Slovenskem, Urbanizacija slovenskega prostora (v 19. stoletju) v okviru poglavja Razvoj družbe na Slovenskem; v okviru poglavja Vsakdanje življenje v 19. stoletju pa: Zgodovina otroštva in mladosti; položaj žensk v industrijski družbi; Utrip življenja v velemestih na prelomu 19. v 20. stoletje. Ravno tako lahko učitelj obravnava lokalno zgodovino pri temah, ki se nanašajo na slovensko zgodovino: Slovenci pod vlado tujih fevdalcev (1952), Slovenski prostor v visokem in poznem srednjem veku (2000), Slovenske dežele v visokem in poznem srednjem veku, Razvoj slovenskih dežel, Slovenske dežele v 17. in 18. stoletju (2002b), Gospodarske in družbene razmere na Slovenskem (1815–1848) (2005a), Gospodarski razvoj na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja (2010a), Slovenci med prvo svetovno vojno, Slovenci po drugi svetovni vojni (1995), Slovenci v drugi jugoslovanski državi (1998).

Ugotavljamo, da srednješolski učbeniki ne vključujejo poglavij in tem, ki se konkretno nanašajo na lokalno zgodovino, ampak na slovensko zgodovino, ki omogoča dodatno preučevanje lokalne zgodovine. Izjema je učbenik iz leta 1999 (1999č), ki ima tudi dober primer vključevanja lokalne zgodovine: naselbinsko kulturnozgodovinske znamenitosti; bivalno kulturnozgodovinski spomeniki; sakralni spomeniki; kulturnozgodovinski spomeniki, ki so vezani na gospodarstvo; umetniške stvaritve in dela in ljudska umetnost. Kot dober primer lahko izpostavimo tudi posebno poglavje Prazgodovinska in antična kulturna dediščina na tleh današnje Slovenije v učbeniku iz leta 2009; Načini življenja na podeželju in v mestih na tleh današnje Slovenije od 11. do 18. stoletja (2010b) in Razvoj družbe na Slovenskem v učbeniku iz leta 2010(a), ki vključujeta učbeniško besedilo, slikovno gradivo, dodatno pisno gradivo in naloge, ki se nanašajo na lokalno zgodovino.

Zato predlagamo, da bi pisci učbenikov več primerov iz lokalne zgodovine vključili pri poglavjih o vsakdanjem življenju ter seveda tudi spoznavanju lokalne zgodovine in pomembnejših kulturnozgodovinskih znamenitosti, načinih prehranske kulture ipd. Pri posameznih temah pa bi primere iz lokalne zgodovine lahko učitelji zgodovine vključili pri življenjskih razmerah v različnih obdobjih in pri različnih slojih prebivalstva.

Slikovno gradivo, ki se navezuje na slovenske kraje

Med slikovno gradivo uvrščamo zemljevide, skice, risbe, fotografije, umetniške slike, karikature, grafe idr. Najstarejši učbeniki v 40. letih in 50. letih niso vključevali slikovnega gradiva. Od leta 1952 naprej pa vsi, izjema so bili nekateri učbeniki v 70. letih (1970, 1975, 1976b, 1978b, 1978c). Izstopa učbenik 1999č z največ slikovnega gradiva (65), saj je imel slikovno gradivo vpeto v vsako poglavje in predstavlja odličen primer, kako vključiti slikovno gradivo slovenskih krajev v različna obdobja, tematike in vsebine.

Glede na zgodovinska obdobja imajo največ slikovnega gradiva učbeniki za 20. stoletje (1995, 2002c, 2005b, 2010a), potem učbeniki za 3. letnik (1983, 1999a, 2010a), kar pomeni, da je več slikovnega gradiva za 19. in 20. stoletje. Izpostavimo lahko slikovno gradivo v najnovejših učbenikih za gimnazije, saj se v učbeniku iz leta 2009 celotno gradivo v poglavju Prazgodovinska in antična kulturna dediščina na tleh današnje Slovenije nanaša na slovensko zgodovino oz. lokalno zgodovino; ravno tako tudi slikovno gradivo v učbeniku iz leta 2010(a) v dveh poglavjih Razvoj družbe na Slovenskem in Slovensko nacionalno oblikovanje ter v učbeniku 2010(b) ravno tako v dveh poglavjih Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci (zlasti tema Srednjeveška mesta na Slovenskem) ter Načini življenja na podeželju in v mestih na tleh današnje Slovenije od 11. do 18. stoletja.

V učbenikih prevladujejo fotografije (tudi fotografije pisnih virov) in umetniške slike, zelo malo je zemljevidov na temo slovenske zgodovine oz. krajevne zgodovine, razen pri učbeniku 2010b (npr. poglavje Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci). Slikovno gradivo prikazuje predvsem kulturnozgodovinske znamenitosti (gradove, šole, tovarne in druge industrijske zgradbe, cerkve, mostove) (1996, 1999a, 1999č, 2000, 2002b, 2002c), precej je tudi krajevnih dogodkov (1999c, 1999č, 2005a), manj pa panoram kraja v preteklosti (1999č, 2002a, 2010a, 2010b) in osebnosti (2005a, 2010a). Ugotavljamo, da imajo učbeniki, ki so izšli v samostojni Sloveniji oz. od leta 1991 naprej, bistveno več slikovnega gradiva, ki se nanaša na lokalno zgodovino kot tisti, ki so izšli pred letom 1991.

Glede na zastopanost slovenskih krajev, se najbolj pogosto pojavlja slikovno gradivo, ki se nanaša na Ljubljano, potem pa na kraje Bled, Ptuj, Idrija, Celje, Maribor, Trbovlje in Kranj. Ostali kraji, ki so zastopani v učbenikih, pa so še Višnja Gora, Žužemberk, Koper, Brežice, Šempeter, Piran, Škofja Loka, Kropa, Hrastnik, Zagorje, Ribnica, Ajdovščina, Kočevje, Črnomelj, Prevalje, Novo mesto, Murska Sobota, Vrhnika, Lesce, Kostanjevica na Krki, Velenje, Dravograd, Slovenj Gradec, Rogatec, Tržič, Prebold, Hrastovlje, Prebold in Vače. Npr. v učbeniku 2010(b) sta pri temi Srednjeveška mesta na Slovenskem izpostavljena dva kraja: Koper in Škofja Loka.

Naloge, ki se navezujejo na lokalno zgodovino

Učbeniki v 40. in 50. letih 20. stoletja niso vključevali nalog. Šele učbeniki, ki so izšli v 60. letih, so vključevali naloge oz. vprašanja za učence. Naloge, ki se nanašajo na lokalno zgodovino, pa se najprej pojavijo v učbeniku iz leta 1969.

Srednješolski učbeniki imajo razpon nalog od 1 do 7, razen v učbeniku iz leta 1999č, ki ima dve poglavji v povezavi z domačim krajem in s tem tudi bistveno več nalog, ki se nanašajo na domači kraj (29 nalog). Naloge, ki jih vključuje ta učbenik, se nanašajo na zgodovinske vire in institucije, ki hranijo vire za krajevno zgodovino, gospodarski razvoj kraja, dogodke, osebnosti, kulturnozgodovinske spomenike in vsakdanje življenje ljudi. Bistvenih razlik med učbeniki, ki so izšli pred in po letu 1991, ni.

V nadaljevanju so predstavljene izbrane naloge v srednješolskih učbenikih, ki se nanašajo na lokalno zgodovino in smo jih razdelili po posameznih tematikah.

Primeri nalog, ki se nanašajo na zgodovinske vire o domačem kraju:

- »Kje iščemo podatke o zgodovinski preteklosti domačega kraja?« (1999č, str. 11).
- »Katere elemente moramo upoštevati pri proučevanju domačega kraja?« (1999č, str. 11).
- »Navedi kak zgodovinski vir (pripovedko, napis, kroniko, listino, sliko, kip itd.), ki zadeva tvoj okoliš« (1969, str. 7).
- »Naštej nekaj zgodovinskih virov, ki so jih našli v bližini tvojega kraja in razkrijajo njegovo preteklost« (1999č, str. 7).
- V romanu Janeza Jalna Bobri preberi opis mostiščarskih naselbin na Ljubljanskem barju. Je opisano življenje koliščarjev lahko verodostojen zgodovinski prikaz?« (2009, str. 145).
- »Sestavi pregled zgodovinskih virov, ki si jih videl v muzeju ali zgodovinskem arhivu svojega kraja!« (1981, str. 4).
- »Ugotovi, kje v bližini tvoje šole se nahaja pokrajinski muzej, ki hrani materialne vire« (1999č, str. 7).
- »Obišči tebi najbližji arhiv in napiši krajše poročilo o arhivskem gradivu, ki ga hrani!« (1997, str. 18).
- »Da bi lažje razumeli, kaj se je zgodilo danes, včeraj in predvčerajšnjim, si izdelajte rodovnik svoje družine! Ugotovili boste, da bolj ko boste segali nazaj v zgodovino, manj zanesljive podatke boste imeli. Podobno je z zgodovino, še zlasti, če zmanjka pisnih pričevanj« (1997, str. 21).

Primeri nalog, ki se nanašajo na zgodovino in razvoj domačega kraja:

- »Poišči nekaj zgodovinskih podatkov in zapiši krajši zapis o zgodovini kraja, kjer se nahaja tvoja šola« (1999č, str. 11).
- »Poizvedi, kdaj je nastalo mesto ali kraj, v katerem živiš!« (1981, str. 6).
- »Ugotovi, kdaj se prvič v zgodovini omenja tvoj domači kraj« (1999č, str. 10).
- »Poiščite informacije o času in ustanovitelju vam najbližjega mesta v enciklopedični literaturi ali na svetovnem spletu in jo predstavite pri pouku« (2010b, str. 160).
- »Naštej nekaj pomembnih zgodovinskih osebnosti, ki so v preteklosti vplivale na razvoj tvojega kraja« (1999č, str. 10).

Primeri nalog, ki se nanašajo na spomenike v domačem kraju:

- »Katere pomembne zgodovinske spomenike poznaš v bližini svojega domačega kraja?« (1999č, str. 11).
- »Naštej spomenike v svojem domačem kraju in skušaj ugotoviti njihov pomen« (1999č, str. 17).
- »Naštej pomembne spomenike svojega kraja, razvrsti jih po namenu nastanka« (1999č, str. 19).

Primeri nalog, ki se nanašajo na prazgodovino domačega kraja:

- »Ugotovi, ali je v bližini vašega kraja bila odkrita kakšna jama, ki je nekoč rabila kot postojanka ledenodobnih lovcev!« (1981, str. 10).
- »Ali poznaš v svojem okolišu kakšno prazgodovinsko najdišče? Opiši ga in poročaj v razredu« (1986, str. 13).
- »Izpiši vsa pomembnejša prazgodovinska najdišča v bližini domačega kraja. Katere so bile najpomembnejše najdbe? Primerjaj rezultate s svojimi sošolci« (1996, str. 25; 2002a, str. 34).
- »Napiši poročilo o /tebi/ najbližjem prazgodovinskem najdišču!« (1997, str. 43; 2009, str. 140).

- »Kje je najbližje arheološko najdišče iz te dobe? Opiši najpomembnejše najdbe iz tvoje bližnje okolice in jih razvrsti v seznam. Ugotovitev primerjaj s sošolci« (1996, str. 83).

Primeri nalog, ki se nanašajo na antično obdobje domačega kraja:

- »Opiši rimske spomenike, najdene v bližnji okolici!« (1981, str. 32).
- »Oglej si antično grobišče v Šempetru, mitreje v Ptuj, v bližnjem muzeju pa zbirko rimskih izkopanin. Opiši jih. Izdelaj preglednico kulturnih dosežkov glede na posamezne civilizacije« (1986, str. 41).
- »Navedi najbližji rimski spomenik!« (1969, str. 144).
- »V bližini vašega kraja poiščite vsaj dve geografski poimenovanji, ki izvirata iz antičnih časov« (2010b, str. 135).

Primeri nalog, ki se nanašajo na politično zgodovino:

- »V katero deželo je spadal tvoj domači kraj v 15. stoletju?« (1996, str. 154).
- »S pomočjo domoznanske literature zberi najpomembnejše dogodke v zgodovini 15. in 16. stoletja v domačem kraju« (1996, str. 184).
- »Ugotovi tudi v šolski praksi, kako učinkujejo načela socialistične demokracije, zajete v ustavi leta 1974, na tvoj položaj v šoli, tvoje pravice in dolžnosti! Prenesi to v krajevno skupnost, kjer živiš, in na delovno organizacijo, h katero so združili svoje delo tvoji starši ali starejši bratje in sestre« (1978b, str. 108).

Primeri nalog, ki se nanašajo na gospodarsko zgodovino:

- »Primerjajte in konkretizirajte, kako je ta proces /industrializacije/ potekal v vašem domačem (ali bližnjem) kraju« (1984, str. 182).
- »V svojem domačem kraju povprašaj po obrteh, ki imajo že dolgo tradicijo« (1999č, str. 45).
- »Pozanimajte se, kdaj in kje je v vaši okolici začela delovati prva manufakturna delavnica« (2010b, str. 282).
- »Poskušaj opisati osnovne gospodarske značilnosti svojega kraja« (1999č, str. 10).
- »Preglej, koliko industrijskih obratov v tvojem šolskem okolišu ima čistilne naprave oziroma ugotovi posledice, če le-teh ni« (1982, str. 157; 1991, str. 150).
- »S pomočjo znanja zgodovine, geografije, kemije in fizike ugotovi, kako sodobna spoznanja tehnike uporabljajo v tvojem okolju! V najbližjem industrijskem obratu oceni proizvodne rezultate!« (1982, str. 150; 1991, str. 143).
- »Ali lahko ugotovite, koliko ljudi se je v preteklem stoletju ali v začetku 20. st. izselilo iz vašega kraja?« (1992a, str. 27).
- »S pomočjo znanja iz geografije dopolni podobo sodobnega industrijskega razvoja sveta, posveti pozornost domačemu okolju« (1982, str. 153; 1991, str. 146).
- »Primerjajte današnja nakupovalna središča z veleblagovnicami« (2010a, str. 219).

Primeri nalog, ki se nanašajo na varovanje okolja:

- »Ugotovi, kako izrabljajo odpadke za energijo in surovine v tvojem okolju« (1982, str. 159; 1991, str. 150).
- »Poveži se z geografi in biologi in ugotovi stopnjo onesnaženosti vode, zraka in tal v vašem kraju« (1982, str. 159; 1991, str. 150).

Primeri nalog, ki se nanašajo na kulturno zgodovino:

- »V bližini svojega kraja poiščite objekt, umetniško upodobitev ..., ki je nastala v tem času /srednjem veku/ (2010b, str. 165).

- »Ugotovite, ali je bil na vašem področju organiziran tabor. Če je bil, zberite literaturo, ki piše o njem, ugotovite potek, dnevni red in udeležbo na njem« (1992a, str. 85; 1983, str. 118).
- »Primerjaj stroko, za katero se izobražuješ, z razvojem v preteklosti« (1999č, str. 45).

Primeri nalog, ki se nanašajo na vsakdanje življenje:

- »S pomočjo dostopnih virov skušaj ugotoviti, kakšno je bilo življenje v tvojem kraju pred drugo svetovno vojno. V čem se je razlikovalo od današnjega« (1992b, str. 102; 1999b, str. 99).
- »Skušaj s pomočjo dostopnih virov opisati življenje med drugo svetovno vojno v tvojem kraju in bližnji okolici« (1992b, str. 142; 1999b, str. 139).
- »Primerjaj življenje ljudi od 50. let dalje do danes. Pomagaj si z izkušnjo staršev in starih staršev« (1992b, str. 181).
- »Starše ali stare starše vprašaj, ali se spomnijo, kdaj so prvič gledali televizijo?« (1999c, str. 33).
- »Kakšne so bile bivalne razmere tja do šestdesetih let 20. stoletja na Slovenskem?« (1999č, str. 114).
- »Opiši, kako se je spreminjala notranja oprema stanovanja od konca II. svetovne vojne pa do danes« (1999č, str. 114).
- »Povprašaj starše, kako so občutili pomanjkanje in krizo v osemdesetih letih« (1998, str. 223; 2005b, str. 255).

Primeri nalog, ki se nanašajo na različne dejavnosti dijakov v muzejih:

- »Oglej si arheološke ostaline z Ljubljanskega barja v Narodnem muzeju v Ljubljani« (1989, str. 31).
- »Pripravite ekskurzijo na Ljubljansko barje in si oglejte muzejske zbirke z ohranjeno kulturno dediščino koliščarjev v Narodnem muzeju in Mestnem muzeju Ljubljana« (2009, str. 144).
- »Če le moreš, prenesi sam ali v skupini obča spoznanja na domače razmere. Te boš dosegel z obiskom tehničnega muzeja (npr. Bistra pri Vrhniki), železarskega muzeja (npr. Jesenice, Kropa, Idrija), rudarskega muzeja (npr. Trbovlje), etnografskega muzeja, muzeja NOB, Inštituta za zgodovino delavskega gibanja in s prebiranje svetovne literature« (1982, str. 54; 1991, str. 53).
- »V Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani ali v muzeju v svojem domačem kraju preštudiraj material za prvo obdobje po osvoboditvi« (1984, str. 146).
- »Oglej si muzejske zbirke tebi najbližjega muzeja in o njih napiši sporočilo« (1997, str. 17).
- Predstavitve slovenskih muzejev so na spletnem portalu <http://www.museums.si>. Oglejte si muzejske zbirke najbližjega muzeja in napišite poročilo o njem (2009, str. 13).

Primeri nalog, ki vključujejo delo z različnimi viri ter navajajo dijake na preučevanje domačega kraja:

- »S pomočjo dodatne literature (katalogov muzejskih razstav idr.) pripravi referat o prazgodovini na naših tleh« (1989, str. 35).
- »Na osnovi dodatne literature pripravi referat o Rimljanih v naših krajih (uporabi knjižice iz zbirke Kulturni in naravni spomeniki Slovenije)« (1989, str. 127).
- »Prouči nastanek in razvoj srednjeveškega mesta na podlagi literature: M. Kos, Srednjeveška Ljubljana, Ljubljana 1955, J. Orožen, Zgodovina Celja in okolice I,

Celje 1971; P. Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo, Škofja Loka 1972; Krško skozi čas 1477–1977 (zbornik), Krško 1977; J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Kranj 1982« (1983, str. 32; 1990, str. 24).

- »Kaj ti pove Slava vojvodine Kranjske o slovenskih krajih, gradovih, običajih in življenju slovenskega človeka na Kranjskem v 17. stol.?« (1990, str. 122).
- »Prelistajte delo Slava vojvodine Kranjske ali Štajersko topografijo in poiščite upodobitev svojega kraja. Koliko se njegova današnja in tedanja podoba razlikujeta?« (2010b, str. 287).
- »Na zemljevidu Slovenije poišči krajevna imena, ki spominjajo na obrambo pred Turki. Če so v bližini ostanki kakšnega turškega tabora, si jih oglej. Pomagaj si s knjigo Petra Fistra Arhitektura slovenskih protiturških taborov, Ljubljana, 1975« (1983, str. 54; 1990, str. 76).
- »Prouči s pomočjo zgodovinskega vira ali časopisnih oziroma radijskih obvestil kak pomemben dogodek iz preteklosti ali sodobnosti svojega kraja« (1986, str. 5).
- »Skušaj s pomočjo literature in virov ugotoviti, kakšna je bila gospodarska, politična in kulturna podoba vašega kraja na prelomu stoletja. Primerjaj podatke« (1992b, str. 43; 1999b, str. 40).
- »V šolski ali domači knjižnici poišči naslove zgodovinskih knjig, ki obravnavajo občo, narodno, pokrajinsko ali krajevno zgodovino!« (1997, str. 22).

Analiza nalog je pokazala, da posamezni učbeniki (razen učbenika 1999č) vključujejo zelo malo nalog, ki se nanašajo na preučevanje domačega kraja oz. vključujejo bistveno več raznovrstnih nalog na učbeniško besedilo. Zato predlagamo, da bi pisci učbenikov načrtovali več nalog, ki bi spodbujale raziskovanje domačega kraja in bi se nanašale na lokalno zgodovino.

Sklep in predlogi

Pisci srednješolskih učbenikov za zgodovino so od leta 1945 že poskušali vključiti lokalno zgodovino oz. preučevanje domačega kraja, in sicer v okviru učbeniškega besedila (poglavij oz. tem), slikovnega gradiva in nalog oz. vprašanj.

Iz analize srednješolskih učbenikov za zgodovino lahko ugotovimo, da učbeniki posebne pozornosti lokalni zgodovini v učbeniškem besedilu niso posvečali. Izjema je bil srednješolski učbenik (1999č), ki je vključeval tudi posebno poglavje o lokalni zgodovini, in je edini, ki je vključeval lokalno zgodovino tudi v naslovu poglavja. Učbeniki, ki so izšli po letu 1991, so vsebovali več slikovnega gradiva, ki se je nanašalo na slovenske kraje, predvsem na kulturnozgodovinske znamenitosti, krajevne dogodke v glavnih slovenskih krajih in osebnosti (politike, pisatelje idr.). V večini učbenikov se je največ slikovnega gradiva nanašalo na Ljubljano. Nalog, ki bi se nanašale na preučevanje domačega kraja v preteklosti, pa je bilo zelo malo. Izjema je le srednješolski učbenik iz leta 1999 (1999č).

Vključevanje lokalne zgodovine v učbenike prinaša več pozitivnih elementov pri pouku zgodovine v srednjih šolah, saj spodbuja zanimanje srednješolcev za zgodovino domačega kraja oz. za dogodke v slovenskih krajih. Zato bi lahko lokalna zgodovina dodala nove razsežnosti pri preučevanju nacionalne in mednarodne zgodovine.

Predlagamo, da bi pisci srednješolskih učbenikov poskušali vključevati več primerov iz različnih slovenskih krajev, npr. več slikovnega gradiva in tudi več pisnih odlomkov, kjer bi dijaki lahko poglobili znanje o lokalni zgodovini oz. zgodovini domačega kraja. Naloge oz. vprašanja v učbenikih pa bi lahko bolj spodbujala dijake k preučevanju lokalne zgodovine ter s tem zavedanju pomena lokalne zgodovine ter življenja in delovanja v domačem kraju.

Tudi učitelji zgodovine bi lahko učbeniško gradivo dopolnili z dodatnimi nalogami, ki bi se nanašale na domači kraj.

Zaključujemo z mislijo: »Samo lokalna ali tradicionalna kultura je tista, ki daje identiteto ali smisel prek skupnosti, pripadanja, in to daje smisel življenja, ustvarja osebne odnose, ki so vredni in trajni, vključuje moralo in vedenje, daje vero in upanje itd.« (Žalec, 2006, str. 75).

Viri in literatura

- Cencič, Majda (1994). Raziskovanje šolske zgodovine. V: Šolska kronika – Zbornik za zgodovino šolstva, 26, str. 13–18.
- Demarin, Josip (1969). Pouk zgodovine v osnovni šoli. Ljubljana: DZS.
- Justin, Janez (2006). Državlјanska vzgoja: Slovenija in Evropa. V: Državlјanska in domovinska vzgoja: zbornik. Slovenska Bistrica: Beja, str. 90–99.
- Otič, Marta (1999). Družboslovje. Zgodovina. Ljubljana: MK.
- Trškan, Danijela (2008). Krajevna zgodovina v učnih načrtih in učbenikih za zgodovino 1945–2005. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Weber, Tomaž (1981). Teorija in praksa pouka zgodovine v osnovni šoli. Ljubljana: DZS.
- Zgonik, Mavricij (1968). Zgodovina v sodobni šoli. Ljubljana: DZS.
- Žalec, Bojan (2006). Pomen domovinske edukacije. V: Državlјanska in domovinska vzgoja: zbornik. Slovenska Bistrica: Beja, str. 70–81.

Srednješolski učbeniki so navedeni v preglednici.